

Гончаренко Г.О.

Тема виступу на МО : « **Компаративістика як засіб формування читацьких інтересів на уроках української літератури** »

Сучасне життя вимагає творчого підходу до уроку літератури та до всього процесу навчання. Компаративістика відкриває широкі горизонти в процесі навчання, виховання сучасних учнів, розширення їхнього світогляду, формування життєво необхідних компетенцій. Літературний компонент освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти передбачає реалізацію компаративної лінії й визначає відповідні державні вимоги до рівня підготовки учнів. Порівняльний метод став не тільки загальноновизнаним, але й має статус програмного методу. Компаративний аналіз творів допомагає усвідомити учням цілісність світового літературного процесу. Це відповідає головній меті літературної освіти – виховання творчого читача із самостійним критичним мисленням, формування гуманістичного світогляду, загальної культури, естетичних смаків особистості.

Навчити учнів розуміти слово, відчувати його красу і силу, грамотно висловлювати свої думки, почуття, враження, описувати побачене, почуте – такі завдання ставлю на уроках літератури. Усвідомлюючи велике значення для розвитку життєво необхідних компетенцій саме цих уроків, заздалегідь дбаю про такі методи, які б активізували пізнавальну діяльність школярів, пробуджували і формували інтерес до навчання. Такий підхід допомагає сформувати творчого читача, який може самостійно побачити паралелі між вивченими творами, критично оцінити їх, розрізнити схоже і відмінне, зробити відповідні узагальнення. Набуті вміння є необхідними компетенціями сучасної молодшої людини, випускника школи.

Компаративістика — це порівняльне вивчення фольклору, національних літератур, процесів їх взаємозв'язку, взаємодії, взаємовпливів на основі порівняльно-історичного підходу (методу) .

Компаративізм — порівняльно-історичний метод у мовознавстві, що виник на початку 19 ст. Один з методів літературознавства 2-ї половини 19-початку 20 ст., суть якого полягала в зіставленні творів літератур різних народів.

Компаративний аналіз — це аналіз, при якому досліджуються явища мистецтва слова через порівняння їх з іншими такими явищами переважно в різних національних письменствах.

Урок компаративного аналізу — це урок, на якому домінуючим є порівняльний аналіз художнього твору. Ґрунтується він на досягненнях компаративістики.

Мета такого уроку — глибше розкрити ідейну та естетичну сутність кожного з порівнюваних творів чи процесів; дати історико-літературне пояснення відповідностей або відмінностей літературних явищ різних епох та творів; сприяти розумінню духовної єдності, національної своєрідності різних літератур у культурно-історичному розвитку суспільства

Як стверджує відомий в Україні вчений-методист Л. Мірошніченко, компаративний шлях аналізу має такі **етапи**:

- **підготовчий**: з'ясування зв'язків двох художніх творів; вивчення позатекстової сфери обох творів;
- **реалізація**: розгляд типологічних зв'язків між двома творами різнонаціональних літератур; розкриття причинно-наслідкових зв'язків;
- **узагальнення**: доведення спорідненості світоглядних позицій та художньої манери авторів порівнювальних творів.

Уже на підготовчому етапі використовую компаративний підхід:

- порівнюю матеріал навчальних програм із світової та української літератур;
- здійснюю відбір художніх творів для проведення уроків компаративного аналізу; визначаю, який матеріал залишиться фоновим на уроках;
- аналізую можливість «економії часу» при вивченні спільних теоретичних чи оглядових питань різних навчальних предметів;
- проводжу перерозподіл навчальних годин у межах однієї теми з метою збільшення часу на текстуальне вивчення творів.

Другим етапом є проведення уроку компаративного аналізу – реалізація.

Мета такого уроку - глибше розкрити ідейно-естетичну сутність кожного з порівнюваних творів чи процесів; дати історико-літературне пояснення відповідностей або відмінностей літературних явищ різних письменств; сприяти розумінню духовної єдності, національної своєрідності різних літератур у культурно-історичному розвитку суспільства.

На третьому етапі доводимо спорідненість світоглядних позицій та художньої манери авторів порівнюваних творів. З'ясувавши причини взаємодії різнонаціональних літератур, учні визначають специфіку кожного з художніх творів. Обов'язково звертаю увагу школярів на типологію і причину її появи, а також пояснюю відмінності, які є виявом національної самобутності та індивідуального стилю митців.

Існує два **способи будови дослідження**, яке містить порівняння:

- **послідовно**, тобто спочатку розповісти про одного літературного героя (або одну подію), а потім у зіставленні з ним — про іншого (або іншу подію). Наприкінці зробити узагальнення.
- **паралельно** (за способом одночасного) порівняння коли водночас розповідається про обох героїв (обидві події) дозволяє продемонструвати схожість та відмінність.

Стимулюючи учнів до порівнянь, зіставлень літературних явищ, учитель має дати учням матеріал для цих розумових операцій, навчити їх бачити, обирати порівнювати схожі, аналогічні літературні факти або явища. Подібні уроки потрібні як учням, так і вчителям. Бачити світ, кожен його феномен у порівнянні з іншим, уміти розрізнити несхожі явища та знаходити типологічне в схожому – є життєво необхідною компетенцією випускника сучасної школи.

Обравши форму порівняльного методу, визначаємося з елементами компаративного аналізу, що виокремлюються під час:

- зіставлення літературних творів та їх окремих компонентів (тем, мотивів, образів тощо), явищ, фактів, що належать до різних літератур;
- встановлення зв'язків між українською літературою та іншими національними літературами (генетичних, контактних, типологічних тощо);
- розгляд розвитку традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів, поетичних засобів у літературних творах;
- демонстрацію лексичного багатства і невичерпних стилістичних можливостей української мови.

Методи і прийоми здійснення компаративного аналізу художнього твору

Вибір творів для компаративного аналізу не повинен бути випадковим. Твори мають добиратися за спільними аспектами, які розглядаються на уроці. Від прочитаного учні отримують враження, які стають навчальним матеріалом.

Найдоцільнішим на уроках компаративного аналізу є використання :

- творчого читання
- проблемної ситуації;
- порівняння художніх творів;
- зіставлення твору з його генетичним джерелом;
- евристичної бесіди,
- диспуту, діалогу тощо.

Ці методи та прийоми допомагають розкрити творчий потенціал особистості кожного учня, сформувати навички аналітичного мислення, полікультурної компетентності.

Форми роботи можуть бути групові та індивідуальні.

Домашні завдання на таких уроках повинні мати творчий, диференційований характер, із застосуванням елементів інноваційних методів та прийомів навчання, цікавих для учнів.

Найефективнішим засобом здійснення компаративного аналізу може бути складання порівняльних таблиць, порівняльних діаграм, створення «живих презентацій», ментальних карт, інфографіки, створення креолізованих текстів (тексти реклами, коміксів, афіш, плакатів), проєктів, буктрейлерів, словників, віртуальних літературних музеїв, екскурсій, веб-квести.

Використання методу компаративного аналізу в шкільному курсі вивчення літератури дає можливість показати учням **спільне** – те, що об'єднує різні народи, й **відмінне** – те, що свідчить про неповторність націй.

Контексти, у яких здійснюється творче порівняння вічних тем з української та зарубіжної літератур

У школі пропонується систематичне використання елементів компаративного аналізу (творче порівняння вічних тем з української літератури та зарубіжної літератури) у таких контекстах:

Тема кохання:

- Повість М. Коцюбинського “Тіні забутих предків” – трагедія В. Шекспіра “Ромео та Джульєта”;
- В. Сосюра “Білі акації будуть цвісти” – О.Пушкін “Я вас кохав” ;
- Григор Тютюнник “Три зозулі з поклоном” – О.Купрін “Гранатовий браслет”;
- І.Франко “Перехресні стежки” – І. Тургенєв “Ася”.

Теми людини на війні, людини у боротьбі:

- Ю.Яновський “Подвійне коло” (роман “Вершники”) – М.Шолохов “Тихий Дон” .
- «Слово про похід Ігорів» та його переспіви;
- повість М. Гоголя «Тарас Бульба» та І. Франка «Захар Беркут».

Тема дитинства:

- О.Довженко “Зачарована Десна” – Р.Бредбері “Кульбабове вино”.

Тема зради:

- І.Франко “Перехресні стежки” – І. О.Довженко “Україна в огні” – В.Биков “Сотніков” – Тургенєв “Ася”.

Тема людина в ситуації морального випробування:

- М.Хвильовий “Кіт у чоботях” (товариш Жучок) – М.Булгаков “Собаче серце”(лікар Преображенський).
- поему Вергілія «Енеїда» та однойменний твір І.Котляревського.

Психологічна характеристика персонажів:

- М.Хвильовий «Я(Романтика)» - Кафка «Перевтілення»
- П.Мирний “Хіба режуть воли, як ясла повні?” – В.Шекспір “Ромео та Джульєтта”, “Гамлет”, “Король Лір”.
- вірш Р. Кіплінга «Якщо...» і вірш В.Симоненка «Ти знаєш, що ти –людина»,
- образи Герасима Калитки і Чичикова;

Дослідження звуко-кольорової образності та архітекτονіки:

- Б.-І. Антонич “Г” – А.Рембо “Голосівки”;
- вірш Р. Кіплінга “Якщо...” – поезія В. Симоненка “Ти знаєш, що ти –людина”;
- ліричні твори Лесі Українки – вірші Г. Гейне;
- вірш Ліни Костенко “Бузиновий цар”– Гете “Вільшаний король” – музичний твір Шуберта “Лісовий цар”.

Тема духовної краси, що не піддається суворим ударам долі:

- І.Багряний “Сад Гетсиманський”– Дж.Даррел “Квіти, що говорять” – Е.Хемінгуей “Старий і море”.

Компаративний аналіз літературних творів доцільно проводити за таким планом:

1. Історія створення.
2. Особливості форми, віршування.
3. Теми.
4. Образи.
5. Художні особливості.

Головне - визначити якнайбільше спільного. Як же краще фіксувати результати досліджень? Можна використовувати порівняльні таблиці. Наприклад:

Спільні риси	М.Коцюбинський «Тіні забутих предків»	В.Шекспір «Ромео і Джульєтта»
Тема		
Ідея		
Сюжет		
Герої		
Композиція		
Проблематика		
Особливості		

Фрагмент уроку української літератури із застосуванням компаративного аналізу художнього твору

Тема: І. Карпенко – Карий. «Мартин Боруля»». Використання кращих зразків побутової комедії західноєвропейської драматургії

Мета: показати взаємозв'язок творів україно-їнської літератури, зокрема драматургії, з комедією Мольєра «Міщанин-шляхтич»: довести, що українська література, будучи частиною всесвітньої, творчо засвоювала й збагачувала своїми цінностями світову літературу; поглибити поняття драматичний твір; сприяти розвитку вміння користуватися додатковим матеріалом, показати своєрідність структури текстів художніх творів та використовувати знання для розуміння естетично-художнього змісту творів; виховувати любов до рідної мови і гордість за свій народ.

Мотиваційний етап.

Учитель: Ви працювали у творчих групах, добираючи матеріал для зіставлення.

Перший варіант: зібрати матеріал за п'єсою Ж. Мольєра «Міщанин-шляхтич» (епоха, проблематика, візитка головного героя, складена з висловів інших героїв).

Другий варіант: зібрати матеріали за п'єсою Карпенка-Карого «Мартин Боруля» (вимоги ті самі).

Сьогодні ви представлятимете свої напрацювання

План, за яким ведеться розповідь з елементами бесіди:

1. Місце І. Карпенка-Карого у розвитку світового театру.
2. Від класицизму до реалізму.
3. Класичні традиції у комедії Мольєра та їх розвиток в українській драматургії.
4. Проблематика п'єс.
5. Зображення головних героїв (від Журдена до Борулі).
6. Жанрові особливості.
7. Індивідуальний стиль драматургів.

Етап сприйняття і засвоєння навчального матеріалу.

Шляхом бесіди учні з'ясовують, які проблеми вирішуються авторами п'єс та що спільного в них у сприйнятті проблеми.

Тези варіантів відповідей:

- найважливіше в драматургів — люди і типи, уміння відтворити людську природу, процес становлення людини;
- у Ж.Мольєра — ослаблення дворянства, перетворення його на паразитичний клас;
- І. Карпенко-Карий сміється над недолугими бажаннями буржуазії отримати дворянський титул.

Під час бесіди складається таблиця-порівняння.

Бесіда:

- що таке комедія?
- у чому виявилася своєрідність творів Ж. Мольєра, І. Карпенка-Карого .

Наводимо тези відповідей учнів:

- усі герої здійснюють безглузді вчинки;
- дивні порядки в побуті;
- відмова від традиційного способу життя;
- і Журден, і Боруля наймають учителів;

Кожне твердження підтвердіть цитатою.

Отже, мета шкільного компаративного аналізу — глибше розкрити ідейно-естетичну сутність кожного з порівнюваних творів чи процесів; дати історико-літературне пояснення відповідностей або відмінностей літературних явищ різних письменств; сприяти розумінню духовної єдності і національної своєрідності різних літератур у культурно-історичному розвитку суспільства.

Слід зазначити, що компаративний аналіз потребує певної літературознавчої підготовки учнів. А відтак він може бути можливим лише в старших класах. Щоб старшокласники могли засвоїти думку про єдиний закономірний розвиток цілих художніх систем і про художню взаємозумовленість світового літературного процесу в цілому, необхідно ще в 5—8 класах дати учням початкові поняття про запозичення, мандрівні сюжети, вічні образи, наслідування, ознайомити їх з фактами ремінісценції, учити школярів установлювати аналогії на рівні мікроструктури, тобто окремих компонентів твору. Удосконалити викладання української літератури неможливо без знання зарубіжної. Це паралельні процеси, коли ми, з одного боку, усвідомлюємо себе носіями самобутньої національної культури, а з іншого — прагнемо осмислити своє місце у світі.

Отже, компаративний аналіз є досить цікавим методом аналізу художнього твору . Це новий методичний шлях, який ґрунтується на набутках науки компаративістики.